

Zeszyty

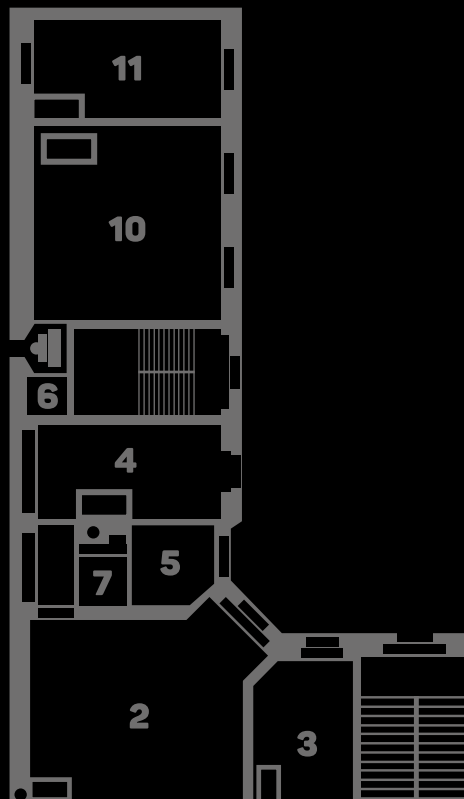
#46

Artystyczne

„Berliński pokój”
– współczesne
relacje między
Poznaniem
a Berlinem

Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu

2(46)/2024

Z A

„Berliński pokój”
– współczesne
relacje między Poznaniem
a Berlinem

Recenzje

i

omówienia

Aleksandra Paradowska

**Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny
Abakanowicz w Poznaniu**

**Magdalena Abakanowicz University of the Arts
Poznan, Poland**

Adiunkt na Wydziale Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa UAP, zajmuje się historią i teorią architektury XIX i XX wieku. Założenia urbanistyczne, budynki i ich projekty interesują ją przede wszystkim jako nośniki pamięci i tożsamości. Autorka książek na temat architektury willowej w Poznaniu (wraz z Piotrem Kordubą) oraz międzywojennych szpitali i sanatoriów w Wielkopolsce. W ostatnich latach jej zainteresowania koncentrują się głównie wokół zależności polityki i architektury na przykładach niemieckiego planowania i budowania w okupowanej Polsce. Stała współpracowniczką Pracowni Badań nad Urbanistyką i Architekturą Nowoczesną na Uniwersytecie Wrocławskim.

Iluzje wszechwładzy. Architektura i codzienność pod okupacją niemiecką

Aleksandra Paradowska

Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu

ORCID 0000-0003-1970-5003

DOI 10.48239/ISSN123266824612

Zeszyty Artystyczne

nr 2 (46)/2024, s. 162-165

Wystawa opowiada o niemieckiej okupacji w Polsce podczas II wojny światowej na przykładzie Warthegau / Kraju Warty. Nazistowski aparat administracji we wszystkich obszarach rzeczywistości stwarzał świat iluzji wszechwładzy nad nowo opanowanym terytorium. Znajdowało to wyraz zwłaszcza w architekturze, tworzącej ramę dla codzienności. Realia tamtego czasu są obecne w obiektach historycznych: projektach i budynkach, obrazach, rzeźbach, fotografiach, filmach, plakatach, gazetach, książkach, a nawet przedmiotach codziennego użytku.

Architektura i codzienność pod okupacją niemiecką w Warthegau zostały pokazane na tle pozostałych obszarów okupowanej Polski. Nowy porządek wprowadzany już od 1939 roku przez gauleitera Arthura Greisera miał doprowadzić do całkowitej germanizacji tego okręgu. Pierwszym krokiem do realizacji przyjętego celu były masowe przesiedlenia ludności. Społeczeństwo w nowych warunkach funkcjonowało według podziału okupowani-okupanci. Okupowani to Polacy oraz Żydzi i inne mniejszości narodowe zamieszkujące II Rzeczpospolitą.

Niemcy deportowali Polaków do Generalgouvernement / Generalnego Gubernatorstwa – „terenu przybocznego Rzeszy” (*Nebenland des Reiches*). Nieliczną grupę osób pozostałych w Warthegau wykorzystywano jako siłę roboczą. Wiele z nich straciło życie w egzekucjach, więzieniach i obozach. Szczególną brutalnością naznaczona była polityka nazistowskich władz wobec Żydów, którzy byli traktowani jako oddzielna grupa okupowanych. W Warthegau, tak jak w całej Rzeszy, nie przewidziano dla nich miejsca w społeczeństwie.

Okupanci to Niemcy z różnych stron: osoby pochodzące z Rzeszy Niemieckiej w granicach sprzed 1939 roku (*Reichsdeutsche*) oraz mieszkający poza nimi tzw. Niemcy etniczni (*Volksdeutsche*). Wśród tych ostatnich znajdowały się grupy sprowadzone na miejsce wypędzonych Polaków i Żydów głównie z terenów dzisiejszych krajów bałtyckich, Rumunii, Ukrainy i Mołdawii, jak i niemieccy obywatele II Rzeczypospolitej.

Warthegau w dalekosiężnych planach miał służyć jako wzór dla przyszłych terytoriów niemieckich sięgających daleko na wschód. Ta idea znalazła swoje odzwierciedlenie w planach miast i wsi, konkretnych budynków i ich wnętrzu, a także krajobrazów. Wśród nich docelowo miało funkcjonować społeczeństwo tworzące jednorodną etnicznie wspólnotę. Koncepty niemieckich dygnitarzy i służących im architektów były prezentowane miejscowej ludności za pośrednictwem prasy, radia i kina, rozpowszechniając tym samym iluzję wszechwładzy Rzeszy na nowo opanowanym terenie.

Il. 1. Wystawa *Iluzje wszechwładzy. Architektura i codzienność pod okupacją niemiecką*, Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu, fot. Tomasz Koszewnik

Okupacyjną rzeczywistość ilustrują na wystawie obiekty historyczne reprezentujące okupowanych i okupantów, żyjących zarazem obok siebie i w oddzieleniu. W większości źródłem eksponatów są polskie muzea i archiwa, a część pochodzi z instytucji niemieckich i austriackich oraz zbiorów prywatnych. Obiektami z epoki są także wnętrza Zamku. Został on wzniesiony dla cesarza niemieckiego i króla Prus Wilhelma II na początku XX wieku. W latach międzywojennych służył głównie Uniwersytetowi Poznańskiemu, a w czasie wojny przebudowywano go na siedzibę Hitlera i Greisera.

Refleksja zrodzona z przekonania, że II wojna światowa powinna być przestro-

gą dla współczesnego świata, w istotny sposób wpłynęła na kształt wystawy. Szczególnie wyraźnie wybrzmiewa to w instalacji artystycznej Izy Tarasewicz. Praca artystki stanowi komentarz do historii dawno minionej, a także tej, która rozgrywa się dzisiaj.

Il. 2. Iza Tarasewicz, *Żółty węgiel*, instalacja *site-specific* w Sali Kominkowej Centrum Kultury ZAMEK, fot. Tomasz Koszewnik

---

Tekst ukazał się na stronie Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu w związku z wystawą *Iluzje wszechwładzy. Architektura i codzienność pod okupacją niemiecką*, trwającą od 18.10.2024 do 9.02.2025.

Kuratorka: Aleksandra Paradowska

Aranżacja: Wojciech Luchowski

Identyfikacja wizualna: Piotr Kacprzak

Współpraca kuratorska: Annika Wienert

Konsultacje historyczne: Christhardt Henschel, Katarzyna Woniak

Redakcja tekstów na wystawie: Sylwia Kordylas-Niedziółka

Produkcja: Bartosz Wiśniewski

Autorka instalacji *site specific* w Sali Kominkowej: Iza Tarasewicz

Audioprzewodnik, udźwiękowanie w Sali Wystaw, słuchowisko: FONORAMA

Tłumaczenie opowiadania „Żółty węgiel” Zygmunta Krzyżanowskiego: Jerzy Czech

Organizator: Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu

Partnerzy: Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Fundacja im. Maxa Webera

Wystawę współfinansowano ze środków Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

ZA

Zeszyty Artystyczne
nr 46 / 2024 / rok XXXIII
ISSN 1232-6682

Redaktorka prowadząca
Hanna Grzeszczuk-Brendel

Redaktorka naczelna
Ewa Wójtowicz

Zespół redakcyjny
Magdalena Kleszyńska
Izabela Kowalczyk
Justyna Ryczek
Marta Smolińska

Sekretarzynie redakcji
Karolina Rosiejka

Skład i projekt graficzny
Mateusz Janik

Korekta
Joanna Fifelska, Filologos

Kontakt
<https://za.uap.edu.pl>
zeszyty.artystyczne@uap.edu.pl

Wydawca
Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu
Aleje Marcinkowskiego 29
60-967 Poznań

<https://uap.edu.pl/>
+48 61 855 25 21

Wydział Edukacji Artystycznej
i Kuratorstwa

<https://za.uap.edu.pl>

© Copyright by Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu,
2024

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja
drukowana.

Nakład: 100 egz.

Druk

MJP Drukarnia Poterscy Sp. j.
ul. Romana Maya 30
61-371 Poznań

UAP | POZNAŃ

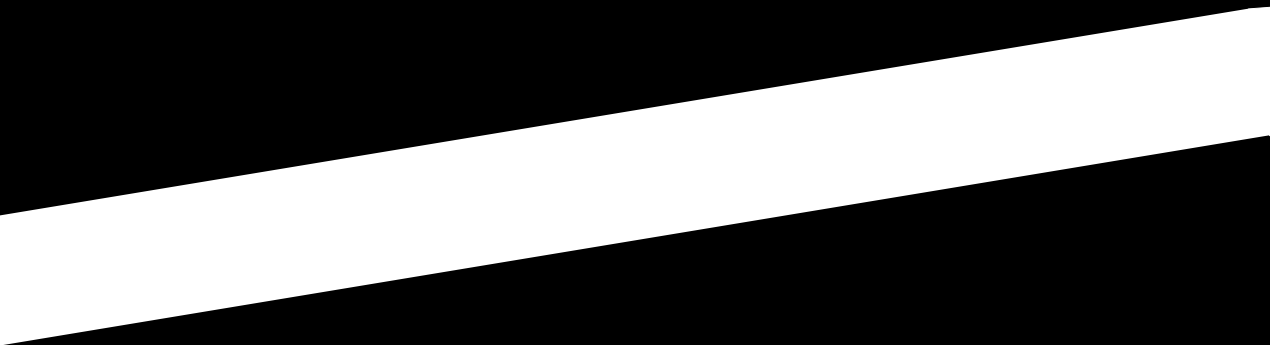
WYDZIAŁ EDUKACJI
ARTYSTYCZNEJ I KURATORSTWA

ABAKANOWICZ
UNIVERSITY

Ilustracja na okładce:

Berlin, plan mieszkania w kamienicy
czyńskiej ok. 1896 (Eberstadt R.,
*Handbuch des Wohnungswesen
und der Wohnungsfrage*, Jena 1909)

nakład 100 egz.

ISSN 1232-6682

